

הַקָּרָה־נָא לְפָנַי

וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אֲדֹנֵי אַבְרָהָם הַקָּרָה־נָא לְפָנַי הַיּוֹם וְעָשֵׂה־חֶסֶד עִם אֲדֹנֵי אַבְרָהָם: (בראשית כד יב).¹

וּתְלַךְ וּתְבֹא וּתִלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים וַיִּקֶּר מִקְרָה חֲלֶקֶת הַשָּׂדֶה לְבַעַז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ: (רות ב ג).²

כִּי מִקְרָה בְּנֵי־הָאָדָם וּמִקְרָה הַבְּהֵמָה וּמִקְרָה אֶחָד לָהֶם כָּמוֹת זֶה כֵּן מוֹת זֶה וְרוּחַ אֶחָד לִכְלָם וּמוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה אֵין כִּי הֵכַל הֵכַל: (קהלת פרק ג פסוק יט).³

בראשית רבה ס א חיי שרה – ביטחון ההולך בחושך

"וַיֹּאמֶר ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם הַקָּרָה נָא לְפָנַי הַיּוֹם וּגו'" (בראשית כד יב) – "מִי בָכֶם יָרָא ה' שְׁמַע בְּקוֹל עֲבָדוֹ אֲשֶׁר הִלָּךְ חֲשָׁכִים וְאֵין נֶגֶה לוֹ יִבְטַח בַּשֶּׁם ה' וַיִּשְׁעֶן בְּאַלְהֵיו" (ישעיה נ י). אמר: "מִי בָכֶם יָרָא ה' – זֶה אַבְרָהָם. "שומע בקול עבדו" – אשר שמע הקב"ה בקולו של עבדו.⁴ "אשר הלך חשכים" – שבא ממסופוטמיה ומחברותיה ולא היה יודע היכן (הוא?), כאדם שהוא שרוי בחושך. "וְאֵין נֶגֶה לוֹ" – ומי היה מאיר לו? הקב"ה היה מאיר לו בכל מקום שהיה הולך.⁵ "יִבְטַח בַּשֶּׁם ה' וַיִּשְׁעֶן בְּאַלְהֵיו" – "ומצאת את לבבו נאמן לפניך" (נחמיה ט ח).⁶

דבר אחר: "מִי בָכֶם יָרָא ה' – זֶה אֱלִיעֶזֶר, "שומע בקול עבדו" – בקול אברהם שהיה עבד להקב"ה, שנאמר: "בעבור אברהם עבדי" (בראשית כו).⁷ "אשר הלך חשכים" – בשעה שהלך להביא את רבקה. "וְאֵין נֶגֶה לוֹ" –

¹ ובשיח של יעקב עם יצחק אביו כשזה בא לקבל את ברכתו: "וַיֹּאמֶר יִצְחָק אֶל־בְּנֵוֹ מִהֵנָּה מֵהֵרֶת לְמַצָּא בְנֵי וַיֹּאמֶר כִּי הַקָּרָה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָנַי" (בראשית כז כ). האם זו לשון "במקרה" השגור בשפת ימינו? האם מקרה הוא דבר רצוי, לא רצוי או פשוט מקרי?

² גם לרות קרה מקרה טוב שהזדמנה לשדה בעז. לעומת זאת, ראו דברי יעקב, בראשית מד כט: "וּלְקַחְתֶּם גַּם־אֶת־זֶה מִעִם פָּנַי וְקָרְהוּ אִסּוּן". ודברי הקב"ה למשה שיאמר לפרעה: "וְאָמַרְתֶּם אֵלָיו ה' אֱלֹהֵי הָעִבְרִיִּים נִקְרָה עָלֵינוּ" (שמות ג יח). ודברי הנזיפה של הקב"ה למשה: "הֲיֵד ה' תִּקְצֹר? עֵתָה תִּרְאֶה הַיָּקָרָה דְּבָרִי אִם־לֹא" (במדבר יא כג). ודברי בלעם לבלק: "הַתִּיַּצֵּב עַל־עֲלֹתָךְ וְאִלְכָה אוֹלֵי יִקְרָה ה' לְקִרְאָתִי וְדָבַר מִהִירָאֲנִי" (במדבר כג ג). והניסיון שעשו הפלשתים עם ארון הקדש: "וּרְאִיתֶם אִם־יִדְרֹךְ גְּבוּלוֹ יַעֲלֶה בֵּית שְׁמִשׁ הוּא עֹשֶׂה לָנוּ אֶת־הַרְעָה הַגְּדוֹלָה וְאִם־לֹא וַיִּדְעֻנוּ כִּי לֹא יִדּוּ נִגְעָה בְּנֵוֹ מִקְרָה הוּא הִיָּה לָנוּ" (שמואל א ו ט). ושתיקתו הרועמת של שאול על דוד שנפקד: "וְלֹא־דָבַר שְׂאוּל מֵאוֹמְרָה בַּיּוֹם הַהוּא כִּי אָמַר מִקְרָה הוּא בִּלְתִּי טָהוֹר הוּא כִּי־לֹא טָהוֹר" (שמואל א כ כו). ודברי הנער שמבשר לדוד על מות שאול: "נִקְרָא נִקְרִיתִי בְּהַר הַגִּלְבָּעַ וְהִנֵּה שְׂאוּל נֹשֵׁן עַל־חֲנִיתוֹ" (שמואל ב א ו). ועוד ועוד אזכורים רבים של "מקרה" במקרא שכמובן לא נמנה את כולם. חלקם במשמעות הפשוטה של אירוע שקרה, אך חלקם גם במשמעות של אי־מקריות. היינו, שדבר מסוים קרה או לא קרה ולא במקרה.

³ מי שמביא את נושא המקרה והמקריות לשיא, ובוודאי לא במקרה, הוא קהלת. ראו דבריו כבר בפרק ב (יד־טו): "הַחֶסֶם עֵינָיו בְּרֹאשׁוֹ וְהַכְּסִיל בַּחֲשֵׁךְ הוֹלֵךְ וַיִּדְעֵתִי גַם־אֲנִי שֶׁמִּקְרָה אֶחָד יִקְרָה אֶת־כָּל־עַם: וְאָמַרְתִּי אֲנִי בְּלִבִּי כִּמְקָרָה הַכְּסִיל גַּם־אֲנִי יִקְרָנִי וְלִמָּה חֲכַמְתִּי אֲנִי אֲזִי יוֹתֵר וְדִבַּרְתִּי בְּלִבִּי שְׁגִסָּה הֵכַל". ואולי הבוטה מכולם הם פסוקים ב־ג בפרק ט: "הֵכַל כְּאֲשֶׁר לִכְלָם לִכְלָם לְצַדִּיק וְלִרְשָׁע לְטוֹב וְלִטְהוֹר וְלִטְמָא וְלִזָּכֵר וְלִאֲשֶׁר אֵינֶנּוּ זָכֵר כְּטוֹב כְּפָסוּד הַנֶּשֶׁבַע כְּאֲשֶׁר שְׁבוּעָה יָרָא: זֶה רַע בְּכָל אֲשֶׁר־נַעֲשֶׂה תַּחַת הַשָּׁמַיִם כִּי־מִקְרָה אֶחָד לְכָל וְכו'". האם המקרא והמדרש יסכימו עם קהלת שיש מקריות בחיים?

⁴ לא ברור היכן שמע הקב"ה בקולו של אברהם, בדומה למשה שביטל גזרותיו של הקב"ה או תפילתו של חוני המעגל. ראו המדרשים על הפסוק באיוב כב כח: "וְתִגְזַרְאוּמֶר וַיִּקֶּם לָךְ וְעַל־דְּרָכֶיךָ נֶגֶה אֹר", וכמו כן על הפסוק בשמואל ב כג ג: "מוֹשֵׁל בְּאָדָם צָדִיק מוֹשֵׁל יִרְאֵת אֱלֹהִים", על הצדיקים שמהפכים גזרותיו של הקב"ה. לפיכך יש שמתקנים פה לנוסח: "שומע בקול עבדו – שומע בקול הקב"ה לעובדו". אך ראו דברינו [איזה קול אתה שומע](#) בפרשת וירא, שם הראינו שבקולו הפנימי ייחל אברהם כל העת שגזירת העקידה תימנע בטופו של דבר זה וההפירוש של המשנה מסכת תענית פרק ב משנה ד: "מִי שֶׁעָנָה אֶת אַבְרָהָם בְּהַר הַמּוֹרִיָּה הוּא יֵעָנֶה אֶתְכֶם וַיִּשְׁמַע בְּקוֹל צַעֲקַתְכֶם הַיּוֹם הַזֶּה". צער ועינוי נפש אלה של אברהם – זעקתו השקטה – הם שהביאו לשינוי הגזירה ומכאן האזכור של אברהם בתענית ציבור. משנה זו עומדת כנגד כל המדרשים, הפרשנים והפיוטים שאברהם (ויצחק) הלכו לעקידה בחפץ לב ובאהבה (ראו פיוטי עשרת ימי תשובה), ואפילו "ברצון ובשמחה" (רש"י בראשית כב ו, פסיקתא רבתי בחודש השביעי ועוד). ראו דברינו [איפה יצחק בעקידה](#) בפרשת וירא.

⁵ ראו מדרש הפוך, שאברהם הוא שמאיר לקב"ה, בראשית רבה ל י: "למה אברהם דומה? לאוהבו של מלך, שראה את המלך מהלך במבואות האפלים, הציץ אוהבו והתחיל מאיר עליו דרך החלון. הציץ המלך וראה אותו, אמר לו: עד שאתה מאיר לי דרך חלון, בוא והאיר לפני. כך אמר הקב"ה לאברהם: עד שתהא מאיר לי מאספוטמיה ומחברותיה. בוא והאיר לפני בארץ ישראל".

⁶ שבי ציון, בראשם עזרא ונחמיה, שמתחילים שוב את אותה הדרך מבבל לארץ ישראל, מזכירים את אברהם ואף נוקטים אולי במתכוון בשמו המקורי 'אברם' למרות שהמקרא נמנע מכך באופן עקבי לאחר שנאמר: "לֹא יִקְרָא עוֹד שִׁמְךָ אַבְרָם וְהָיָה שִׁמְךָ אַבְרָהָם וְחַז"ל קבעו: "כל הקורא לאברהם אברם, עושה על עשה (ברכות יג ע"א). אבל אנחנו הפעם בנושא המקרה. וודאי שאין זה מקרי שאברהם, עם כל קשריו הטובים עם אנשי הארץ, בראשם ענר אשכול וממרא רעיו, שולח את העבד (אליעזר) למסע הפוך לזה שהביאו לכאן. הדרשה מתחילה בדברי העבד שנראה בדרשה הסמוכה להלן. הוא שמבקש מהקב"ה: "הַקָּרָה לְפָנַי". מי אמר שאברהם סמך על נס, על סימנים או על מקרה? אברהם שולח למשפחתו. קל מאד לברר בחרון מי היא משפחת נחור, לראות אם יש שם נערה מתאימה ליצחק; ואם לא, או שיסרבו, אזי בטלה השליחות. אלא שהדרשן מסיים בפסוק מישעיהו: "יִבְטַח בַּשֶּׁם ה' וַיִּשְׁעֶן בְּאַלְהֵיו", לרמוז לך שגם אברהם ציפה שיקרה "משהו"; משהו שייתן אותו ואישור לדרך שבחר בה למצוא אישה ליצחק. דרך שלכאורה מנוגדת בתכלית לציווי: "לֹךְ לָךְ מֵאַרְצְךָ וּמִמּוֹלַדְתְּךָ וּמִבֵּית אֲבִיךָ" ("כִּי אֶל־אֲרָצִי וְאֶל־מוֹלַדְתִּי תֵלֵךְ" מצווה אברהם לעבד). מציאת אישה מתאימה ליצחק דווקא במקום ממנו הצטווה אברהם לצאת ולנטוש (בעוד תרח אביו בחיים, ראו דברינו [תרח שבנו](#) בפרשת לך לך), צריכה אישור אם תצליח או לא תצליח. אליעזר מדבר מגורנו של אברהם.

⁷ גם כאן יש חילופי נוסח אחר: "שומע בקול עבדו – שהיה עבדו של אברהם". בנוסח שהבאנו למעלה, אליעזר נתלה על כתפי אברהם. עבדו זה אברהם. בנוסח השני שהבאנו בהערה כאן, עבדו זה אליעזר עצמו. הוא שיזם את "הקרה נא לפני".

ומי היה מאיר לו? הקב"ה היה מאיר לו בזיקים ובברקים. "יבטח בשם ה' וישען באלוהיו" – "ויאמר ה' אלוהי אדוני אברהם הקרה נא לפני היום".⁸

בראשית רבה ס ב – מקרה של חסד

כתיב: "עבד משכיל ימשול בן מביש ובתוך אחים יחלק נחלה" (משלי יז ב) – עבד משכיל זה אליעזר. ומה השכלתו? אמר: ... מוטב לי להשתעבד בבית הזה ולא בבית אחר. "ימשול בן מביש" – זה יצחק שבייש את כל העולם בשעה שנעקד על גבי המזבח. "ובתוך אחים יחלק נחלה" – בתוך ישראל.⁹ מה אלו מזכירים זכות אבות, אף זה מזכיר זכות אבות, שנאמר: "ויאמר ה' אלוהי אדני אברהם הקרה נא לפני היום וגו'". "ועשה חסד עם אדוני אברהם" – התחלת, גמור. רבי חגי בשם ר' יצחק אמר: הכל צריכין לחסד אפילו אברהם שהחסד מתגלגל בעולם בשבילו נצרך לחסד, שנאמר: "ועשה חסד עם אדוני אברהם"; התחלת – גמור.¹⁰

בראשית רבה סה יט פרשת תולדות – אין מקריות אומר יעקב ליצחק

"ויאמר יצחק אל בנו מה זה מהרת למצוא בני" (בראשית כז כ) – מהרת למצוא את הברכה בני. אביך נתברך בן שבעים וחמש שנים ואתה בן ששים ושלוש שנים.¹¹ "ויאמר כי הקרה ה' אלהיך לפני" – רבי יוחנן וריש לקיש.¹² אחד מהם אמר: אם לקורבן המציא לך הקב"ה, שנאמר: "וישא אברהם את עינו וירא והנה איל אחר" (בראשית כב יג), למאכלך – על אחת כמה וכמה.¹³ והאחר אמר: אם לזיווגך המציא לך, דכתיב: "הקרה נא לפני היום" (כד יב), וכתוב: "וישא עינו וירא והנה גמלים באים" (כד סג), למאכלך – על אחת כמה וכמה.¹⁴ "ויאמר כי הקרה ה' אלוהיך לפני", רבי יוחנן אמר: לעורב שהביא אש על קינו ...¹⁵

⁸ בדרשה השנייה, הדמות המרכזית שבפסוק בישיעיהו הוא אליעזר הוא ירא ה', הוא שהלך חשכים והקב"ה האיר לו בזיקים ובברקים, הוא שבטח בשם ה' ונשען באלוהיו בשעה שאמר: "הקרה נא לפני היום" ולכאורה העמיד את הקב"ה ואת כל המסע במבחן (במקום ללכת ולשאול היכן בית חרן כפי שהערנו לעיל). אבל אין ספק שלא בכדי הוצמדו שתי דרשות אלה על הפסוק בישיעיהו זו לזו. שבו של אליעזר עולה ובא גם במדרש הבא שהוא בספרים המודפסים המשך של המדרש הקודם.

⁹ הרעיון שאליעזר קיבל נחלה בתוך ישראל, לא מוכר לנו משום מקום וכל היודע משהו בעניין זה, אלא יחיש שמועתו אלינו במהרה. גם במדרש זה היחס לדברי אליעזר "הקרה נא לפני" הוא חיובי. לכן מתווספים מוטיבים חשובים כמו ההבנה שהכל צריכים חסד. אפילו אברהם שהוא מקור החסד, נזקק לחסד. (ראו דברינו [ארבע שיטות בחסד](#) במגילת רות). וחסד הוא דבר שבא באקראי, לפחות מנקודת ראות המקבל. זאת ועוד, "התחלת – גמור" אומר אליעזר לקב"ה עפ"י המדרש. מפרשים הפרשנים, שכיון שקפצה לו הדרך (בראשית רבה ס ו), חש אליעזר שה' איתו והוא מצליח את דרכו. לפיכך העז לבקש את השלמת החסד בכך שכאן, על העין בכניסה לעיר, תושלם לטובה הדרך הפלאית שהוא הולך בה ע"י קיצור דרך נוסף. ראו פירוש שכל טוב (בובר) בראשית כד יב שזו הסיבה לטעם שלשלת על המילה "ויאמר" – "לפי שהרים קולו ואמר: כיון שהתחלת – גמור". זאת אף זאת, הבקשה "הקרה נא לפני היום" נעשה בפנייה "אלוהי אדוני אברהם" וכבר העירו חז"ל והפרשנים שאליעזר הוא הראשון שמשתמש בביטוי "אלוהי אברהם" (השני הוא יעקב בראש פרשת וישלח). ראו דרשת ריש לקיש בגמרא פסחים ק"ז ע"ב: "ואעשך לגוי גדול – זהו שאומרים אלהי אברהם, ואברך – זהו שאומרים אלהי יצחק, ואגדלה שמך – זהו שאומרים אלהי יעקב, יכול יהו חותמין בכולן – תלמוד לומר והיה ברכה – בן חותמין, ואין חותמין בכולן". עוד לפני החתימה, אליעזר, העבד הכנעני, הוא הראשון במקרא שטובע את הביטוי "אלוהי אברהם" ובעזרתו הוא מצפה שיקרה משהו מיוחד: "הקרה נא לפני היום".

¹¹ החשבון שיצחק היה בן 75 כשהתברך מבוסס על הפסוק, בראשית כה יא: "ויהי אחרי מות אברהם ויברך אֱלֹהִים אֶת יִצְחָק בְּנֵו יִשְׂבַּע יָצָחָק עִם גָּאֵר לְחֵי רֵאָא". אברהם נפטר בגיל 175 ויצחק נולד לאברהם כשהיה בן 100. לחשבון של יעקב שהיה בן 63 כשבדך אותו יצחק ראו רש"י בראשית כח ט פרשת תולדות. וראו גם דברינו [בחירה בבכורה ומחירה](#) שאברהם לא בוך את יצחק ואמר: "אניח את הדבר סתום והקב"ה יברך מי שראוי לפני" (מדרש הגדול חיי שרה כה יא).

¹² שתי דרשות נמסרו במסורת המדרש על פסוק זה, אחת של ר' יוחנן ואחת של ריש לקיש ולא זכור מי אמר איזו דרשה. ¹³ לאחר אליעזר, יעקב הוא שמשתמש בלשון דומה של "הקרה לפני", הפעם בלשון עבר ולא כסימן ומשאלה ובחירה (נכונה או לא). אבל הבדלי הניקוד "הקרה" או "הקרה", עבר ועתיד – סימן מול אירוע שקרה, לא ימנעו מהדרשן לחבר את שני "הקרה" אלה לדרשה משותפת. הדרשה הראשונה תורמת לנו "היקרות" או "מקרה" נוסף והוא האיל שהזדמן "במקרה" למעמד העקידה ושימש תמורה ליצחק. אין מקריות אומר יעקב ליצחק אביו. לא סתם הזדמן לי למצוא את אוכלך מהר ואתה הרי מכיר זאת מהעקידה ומהאיל שהזדמן לסבא אברהם. כך הוא גם במדרש תנחומא (בובר) פרשת תולדות סימן י: "אמר לו: כי הקרה ה' אלהיך לפני. ועוד אמר לו: כשנעקדת על גבי המזבח ואמר המלאך אל תשלח ידך אל הנער, שמה היה שם כלום? לא הצמיח הקב"ה אלא בשבילך".

¹⁴ הדרשה השנייה מקשרת באופן ברור עוד יותר את "הקרה" עם "הקרה" ובה ממחיש יעקב ליצחק שאין מקריות בעולם, דרך זיווגו. זיווג שהייתה בו מקריות כפולה: הן בבחירת רבקה ע"י אליעזר בחרן והן במפגש "במקרה" בסוף הסיפור, בין יצחק שחזר מבאר לחי רואי ויוצא "במקרה" לשווח בשדה ובין אורחת הגמלים שמביאה את רבקה. לא במקרה הלך אליעזר עבד אברהם אביך לחרן, אומר יעקב ליצחק אביו, לא במקרה הזדמנה אמא רבקה לאליעזר על עין המים והתנדבה להשקות האנשים והגמלים לבית אברהם, לא מקרה הוא שנפגשתם כאשר חזרת מבאר לחי רואי בדיוק כאשר מסע אליעזר מסתיים באוהלי אברהם (כשהלכת להחזיר את הגר לאברהם אביך, ראו דברינו [קטורה](#) בפרשה זו – גם זה לא במקרה!). ולא במקרה אני הוא שעומד לפניך כאן. בין עפ"י הדרשה הראשונה ובין עפ"י השנייה, מדרשים ופרשנים רבים מציינים שבדבריו הרכיב: "כי הקרה ה' אלהיך לפני". הסגיר בעצם יעקב את זהותו ורמז ליצחק כי הוא יעקב (רש"י בראשית כז כא ועוד). אולי נאום "אי המקריות" ששמנו בפיו של יעקב גם הוא חלק מכתב הגנה זה. והקל וחומר "על אחת כמה וכמה למאכלך" צריך ביאור לכל השיטות. מה באוכל כל כך נעלה וחשוב יותר מקרבן ומציאת זיווג? נראה שהוא עניין של מתן כבוד או מצוות כיבוד אב ואם שעליה נאמר: "למען יאריכון ימיו". והחסידיים יראו כאן מקור נוסף לאכילת הצדיק (המקור הבסיסי הוא אכילת הכהנים את הקרבנות: "כהן אוכל ובעלים מתכפרים" וכן "שיירי המנחה").

¹⁵ ר' יוחנן רואה בדבריו של יעקב שאמר: "כי הקרה ה' אלהיך לפני" מעידה חמורה וממשיל אותה לעורב שהתחכם והביא אש לקינו ושרף אותו. ראו המשך המדרש שם שמפתח עניין זה ומתאר את שבירותו של יעקב גם במשל על מים: "נשפכו מים על שוקיו ורפה

בראשית רבה ס ג – אליעזר תבע שלא כהוגן

ארבעה הם שתבעו שלא כהוגן. לשלושה ניתן כהוגן, לאחד ניתן שלא כהוגן. ואלו הם: אליעזר עבד אברהם, כלב, שאול, יפתח. אליעזר אמר: "והיה הנערה אשר אומר אליה וגו' " - הא אילו יצאה אִמָּה אחת והשקתו, היה משיאה לבן אדונו? אתמהא! וזימן לו הקב"ה כהוגן: "ויהי הוא טרם כלה לדבר והנה רבקה יוצאת".¹⁶

פירוש מלבי"ם רות פרק ב פסוק ג – נראה כמקרה והוא השגחה

"ותלך ותבוא ותלקט בשדה" (רות ב ג).¹⁷ וסיפר שלא הלכה דרך רב, רק תכף שהלכה ותבוא [בשדה] ותלקט בשדה, כי השדה של בועז היה קרוב לביתה ותבוא שם תכף. "וַיֵּקֶר מִקְרָהָ" - המקרה הוא דבר שאינו מחויב מסבת הרגילות,¹⁸ ויספר הכתוב, שהגם שנראה שמה שבאת¹⁹ אל שדה הזה דוקא הוא מקרה גמור, באמת היא ... מקרה מיוחד לצרכה. ולפי זה, היה מקרה השגחיית.²⁰ כי בעניינים שירצה ה' להוציא ענין כולל לתועלת הכלל שם תלוה ההשגחה אל מעשים המקריים, כמו שאמר אליעזר: "הקרה נא לפני היום", שרצה בזה שלא ימתין ה' עד יקדמו הסיבות הממציאות והמחייבות את הדבר, רק שיבוא הדבר בדרך מקרה בלתי נתלה מסיבות ממציאות ומחייבות אותו.²¹ וכן יאמר שהמקרה הזה²² היה השגחי והיה מקרה מכוון לצרכה, שה' הזמין שהשדה שתבוא בו ראשונה ושתבחר ללקט שם יהיה השדה אשר לבעוז. וזה סִבָּב ה' בעבור שבעוז היה ממשפחת אלימלך, והיה מוכן להיות הגואל וליבמה שתצא מזה מלכות בית דוד.²³

מסכת שבת דף ק"ג עמוד ב

"תן לחכם ויחכם עוד" (משלי ט ט) - אמר רבי אלעזר: זו רות המואביה ושמואל הרמתי ...²⁴

לבו כשעווה". כל זה מחכה לנו בפרשת תולדות הבאה, אנחנו עדיין בפרשת חיי שרה וב-"הקרה" של אליעזר. בכל המדרשים שראינו עד כאן אין שום ביקורת לדברי אליעזר: "הקרה נא לפני היום", אדרבא. ראו גם מסכת כלה רבתי פרק ג הלכה כג: "שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן, אלו הן, סרח בת אשר, ובתיה בת פרעה, חירם מלך צור, עבד מלך הכושי, אליעזר עבד אברהם וכו', ... אליעזר, על דפליחה לאברהם. אימתי? כיון דאמר: הקרה נא לפני היום, וכתב: כי הקרה "י"י אלהיך לפני". כאן הכיוון הוא הפוך. "הקרה" של יעקב מעיד על "הקרה" של אליעזר שהיה טהור, משום שפנה אל אלוהי אדוניו אברהם ("פלחיה לאברהם").

¹⁶ הזדמן לנו, הקרה לפנינו, להביא את דרשות בראשית רבה פרשה ס אחת אחרי השנייה והנה הגענו לדרשה השלישית שהופכת את הקערה על פיה. דברי אליעזר היו שלא כהוגן ומזכירים את דברי יפתח, אלא שבזכות אברהם ("פלחיה לאברהם"), זימן לו הקב"ה כהוגן וליפתח לא זומן (גם אצל יפתח בעצם לא קרה כלום, הנדר לא תפס ובני אותו הדור טעו, ראו בדרינו [בת יפתח](#) בפרשת בחוקתי). ראו גם דברי הגמרא במסכת חולין צה ע"ב: "כל נחש שאינו כאליעזר עבד אברהם וכיונתן בן שאול אינו נחש", היינו שקנה המידה לפעולת הניחוש שאסורה עפ"י התורה ("לא תנחשו", ויקרא יט כו), היא מה שעשו אליעזר ויונתן בן שאול (לגבי יונתן, ראו שמואל א יד ט ורש"י בגמרא חולין שם). וכבר הקדשנו דף מיוחד לכל הנושא של [נחש אליעזר](#) בדרינו לפרשה זו בשנה האחרת ולא נחזור על הדברים כאן. כיצד נהלו מדרש זה הרואה בשלילה את מעשה אליעזר אל מול המדרשים הקודמים שרואים מעשה זה בחיוב? הלכה מול אגדה? גישות שונות במדרש? לפני מתן תורה ולאחריו? מקצת מהתשובות הבאנו כאמור בדרינו [נחש אליעזר](#), כגון שיטת אבן עזרא, התוספות בגמרא חולין, פירוש ספורנו ועוד שם. ואנו נמשיך עם "הקרה" ו-"מקרה" ככל שיתיר לנו הזמן והמקום.

¹⁷ קפצנו ל"מקרה" של רות המואביה. גם כאן, לפנינו מקרה שהסתיים שלא במקרה בקשרי איש ואשה. ראו הפסוק המלא שם: "וַתֵּלֶךְ וַתֵּבֹא וַתִּלְקֹט בַּשָּׂדֶה אַחֲרֵי הַקְּצִירִים וַיֵּקֶר מִקְרָהָ חֶלֶקֶת הַשָּׂדֶה לְבָעֹז אֲשֶׁר מִמִּשְׁפַּחַת אֱלִימֶלֶךְ". ואפשר שהייתה שם יד נעמי באמצע ולא גילה לנו הכתוב.

¹⁸ היינו דבר שקורה באקראי או בארעי. דבר שמזדמן, שאינו מתוכנן ואינו רגיל. ראו שכל טוב (בובר) בראשית פרשת חיי שרה פרק כד: "הקרה. כלומר זמן בבקשה לפניך מה שאני מבקש, ודומה לו כי הקרה ה' אלהיך לפני (בראשית כז כ), אשר קרך בדרך (דברים כה יח), את כל אשר קרהו (אסתר ד ז), וכל דומיה".

¹⁹ שרות באה
²⁰ של ההשגחה העליונה.

²¹ בדברים החשובים באמת, מתלווה רצון ההשגחה למאורעות יום-יומיים פשוטים שנראים כמקרה ובאמת אינם אלא "מקרה מיוחד".
²² של רות.

²³ הפסוק: "ויקר מקרה" נשמע כרומז, בלשון סגינהור – אין זה מקרה! רות חוזרת עם נעמי משדה מואב כשהן חסרות כל (רכוש רב השאיר אחריה אלימלך, אבל איך אשה תקבל אותו? ראו הסיפור של האשה שצעקה לאלישע על שדה שנגזל (מלכים ב פרק ח) אין לנעמי ורות דרך להתפרנס ממתנות עניים: לקט שכחה ופאה (הן המצוות הראשונות שמלמדים את הגר הבא לחסות תחת כנפי השכינה, ראו יבמות מז ע"א). והנה "ממש במקרה" מזדמנת רות לשדה בעז שהוא ממשפחת אלימלך ועתידי לשאתה לאשה. יש כאן מעין תמונת ראי של אליעזר שהולך לחפש נערה ליצחק וכאן הנערה יוצאת לחפש את מזלה. וכמאמר המדרש: "יש שזיווגו בא אצלו ויש שהולך אצל זיווגו" (בראשית סח ג בהבדל בין אליעזר ליעקב). בא פירוש מלבי"ם ואומר שיש קשר ישיר בין ה"הקרה נא לפני" של אליעזר בפרשתנו ובין "ויקר מקרה" של רות. שניהם הם מקרים מיוחדים "בעניינים שירצה ה' להוציא ענין כולל לתועלת הכלל שם תלוה ההשגחה אל מעשים המקריים" – האדם רואה "מקרה", אבל באמת זו ההשגחה. אך לטעמנו יש הבדל גדול. אליעזר חש שהוא באיזה 'מהלך השגחתי' עם קפיצות וקיצורי דרך ומרשה לעצמו לשאול ולבקש ולעשות מעשה חריג שחכמי האגדה חבבו, אבל בעלי תריסין דנו אותו ברותחין. ולמרות שעשה שלא כהוגן, נענה מסיבה זו או אחרת, אולי בזכות אברהם שעליו הוא נתלה. אצל רות, שבאה לחסות תחת כנפי השכינה ולהתייגר, הכל נעשה בצניעות ובדרך הטבע ובלי 'השבעות'. הקב"ה יסבב מה שסיבב והאדם ינהג בדרך "הסיבות הרגילות" ומה שיקרה יקרה כרצון ההשגחה.

²⁴ רות ששינתה מדברי נעמי שאמרה לה: "וַיִּרְחַצַתְּ וְסָכַתְּ וְשָׁמַתְּ שְׂמֹלְתִי עָלַי וַיְרַדְתָּ הַגֶּרְןָּ" והיא שינתה את הסדר. ושמואל שאמר לקול הקורא אליו "דבר כי שומע עבדך" ולא הזכיר שם שמים. ראו בגמרא שם.

"ותלך ותבוא ותלקט בשדה" (רות ב ג). אמר רבי אלעזר: שהלכה ובאת, הלכה ובאת, עד שמצאה בני אדם המהוגנין לילך עמהם. "ויאמר בעז לנערו הנצב על הקוצרים למי הנערה הזאת" ... אמר רבי אלעזר: דבר חכמה ראה בה, שני שבלין - לקטה, שלשה שבלין - אינה לקטה. במתניתא תנא: דבר צניעות ראה בה, עומדות - מעומד, נופלות - מיושב.²⁵

שבת שלום מחלקי המים

מים אחרונים: סוף דבר לא הכל נשמע ולא הבאנו רק מקצת מה"מקרים" שבמקרא והתמקדנו ב"הקרה" ו"מקרה" של אליעזר ורבקה, איל העקידה, יצחק ויעקב, רות ובעז. וגם את פסוקי קהלת שהבאנו בראש הדף, לא הספיקונו לדון בהם. ראו דברינו [וידום אהרון במדרש](#) בפרשת שמיני, מדרש ויקרא רבה כ א שהבאנו שם. ונראה שלא במקרה לא הספיקונו, אלא על מנת שנשוב ונדון בנושא זה. ואכן, זכינו להוסיף ולהשלים את הנושא בדף [במקרה או לא במקרה](#) בפרשה זו.

²⁵ גישת הגמרא היא פחות מליצית ו'השגחתית' כלשון מלבי"ם. רות לא הלכה תכף לשדה בעז שהיה סמוך לביתה, אלא "הלכה ובאה, הלכה ובאה" עד שמצאה בני אדם הגונים ללכת איתם. עד שזיהתה את השדה בו "לא יכלימוה", לא בעל הבית ולא שאר העניים. ושם נהגה בצניעות ובדרך ארץ, ליקטה בעמידה את השבלים שעומדות, ובישיבה (בכריעה ולא בהתכופות) את השבלים שנפלו לקרקע, וידעה את ההלכה ששתי שבלים הם לקט ושלוש אינם (ושייכים לבעל הבית) (מסכת פאה פרק ו משנה ה). את ההתנהגות הזו ראה בעז, כמו שאליעזר ראה את ההתנדבות וגמילות החסד של רבקה ששאבה מים לכל אנשיו וגמליו (ועשה כבר מי שעשה חשבון שכמות השתייה של עשרה גמלים אחרי שלא שתו זמן רב היא גדולה ביותר). זה המשותף אבל גם השונה בין "הקרה" ו"מקרה" של אליעזר ורבקה ובין "ויקרא מקרה" ו"לקטת השדה" של רות ובעז.